

ТВОРЧЕСТВОТО НА ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА В 12. КЛАС НА БЪЛГАРСКОТО УЧИЛИЩЕ

Надя Маджирова

В продължение на повече от шестдесет години Багряна неотклонно твори, запазвайки своята творческа индивидуалност и жизненост в многобройните си произведения, събрани в поредица от взискателно подготвени стихосбирки - „Вечната и святата“, „Звезда на моряка“, „Сърце човешко“, „Пет звезди“, „От бряг до бряг“. Нейният ярък поетически талант ѝ дава възможност да изрази искрено и непосредствено богатия емоционален и духовен свят на страстна, търсеца и горда личност, на всеотдайна и бореща се за щастието си жена, неприемаща ограниченията на традиционните патриархални ценности. В образа на своята героиня тя възплъщава възмущенията, поривите и мечтите на волната и дръзка жена, която въпреки своята слабост и уязвимост воюва за собствената истина, за правото да се отдаде изцяло на земната и пълнокръвна любов. Основните характеристики, станали емблематични за поетесата, произтичат от смелостта, с която тя интерпретира образа на жената и нейната любов. „Греховна“, но и „святата“ е песента на Елисавета Багряна, според Иван Мешеков, както греховен и свят е образът на нейната „вечна“ жена в творчеството ѝ.

Багряна навлиза в българската поезия устремно и неочаквано и бележи новите ѝ хоризонти през 20-те години на 20. век. Стиховете от първата ѝ книга - „Вечната и святата“ - 1927 г., са един от най-ярките показатели на художествения прелом в нашата литература, отразяват големите психологически и естетически промени в европейската поезия от началото на миналия век. Те са част от процеса на духовно разкрепостяване и освобождаване на човешката личност, на вътрешното ѝ сродяване със земята, с простора, с движението, със смелите емоционални обрати като контрапункт на символистичната естетика. У Багряна връзката с поетическия изказ на символизма би могла да се открие в първите ѝ стихове единствено в класическата организация на строфата и в някои фигури, но в същността си поезията ѝ е нетрадиционна, спонтанно емоционална, с ударни интонации и езическа екстазност, неприсъщи за поетиката на символистите. Това е до голяма степен и поезия самобитна за конкретната литературна епоха, в която си дават среща множество литературни школи. Ив. Мешеков проникновено ще открие, че с лириката си „Багряна за пръв път в нашата поезия“ проявява „стихийно-творческия дух на българката, закърмена с индивидуалистичния борчески дух на Пенчо Славейков, Яворов“, че сред „пролетната буря на социалните събития“ у нас след войните „нейната любовна лирика е разцъфтяла ябълкова пъпка“, защото това е една „по-човечна любов между половете“, в която се разкрива образът на „съвременната интелигентна българка, която живее със свои идеали, бори се за своята личност-образ, дълбоко национален, дълбоко общочовешки“ (Мешеков 1989:702-727).

Тези обобщаващи характеристики биха могли да послужат за основа, върху която да се изгради поредицата от уроци в последния клас на българското средно училище, посветени на голямата ни поетеса Елисавета Багряна. Както е известно, обучението по литература в гимназиалния етап следва логиката на художествения процес. В 11. и 12. клас традиционният историкотипологически подход се трансформира в проследяване на четири най-важни за българската литература тематични блока. За 12. клас водеща е темата „В търсене на индивидуални и универсални ценности“, която е подбрана въз основа на предвиденото учебно съдържание и е съобразена с Държавните образователни изисквания.

Със своите послания творчеството на Елисавета Багряна се вписва ярко в заложените тематичен кръг. Нейната поезия е явление, разкриващо органичната връзка между националните и европейските търсения, доказателство е как въз основа на индивидуалното емоционално преживяване и осъзнатите родови връзки може да се надмогне ограничеността на битието, за да се потърси в любовта и движението безкрайността на вечното, и как това отгласкване от затвореното пространство на националното дава онази вътрешна свобода и сила, която осигурява духовен полет и сливане с вечността. За това лирическата героиня гордо ще заяви, че е родна сестра на „вятъра, на водата и на виното“ („Стихии“), която се стреми да стигне „небето“ и „чайките волни“ („Моята песен“) и в същото време ще демонстрира своята неделима връзка с родното - „аз съм само щерка твоя вярна, // моя кръвна майчице-земя“ („Потомка“).

Предвидените в Програмата за държавен зрелостен изпит поетически произведения на Багряна - „Амазонка“, „Зов“, „Кукувица“, „Стихии“, „Потомка“, „Бретан“, „Моята песен“ и „Ръцете“ - са ключови нейни творби, които отразяват същностните особености на богатия й емоционално-идеен свят. Като се има предвид Учебната програма по литература за 12. клас (задължителна подготовка) и тази, която се отнася до задължителноизбираемата непрофилирана и задължителноизбираемата профилирана подготовка, вниманието се насочва главно към стихосбирката „Вечната и святата“ в задължителната подготовка, а трябва да се разгледат и представителни творби от „Сърце човешко“ и „Звезда на моряка“ в часовете за задължителноизбираема подготовка.

Стихотворенията на Багряна съдържат внушения, които осигуряват възможности за размисъл по зададения в Учебната програма тематичен блок. Учителят би могъл, естествено, да разшири кръга на разглежданите произведения в зависимост от своята логика в изграждане на системата от уроци или да се съобрази с личните предпочитания на своите ученици, особено в часовете за профилирана подготовка. По този начин той ще изпълни и изискванията, които поставя Учебната програма за 12. клас (Ядро: 3, Стандарт: 3 - „Извършва самостоятелен подбор на четива... Мотивира индивидуалния си читателски избор...“)

Урочната си работа преподавателят организира, като си поставя за цел да приобщи дванадесетокласниците към емоционалната сила на поезията на Багряна, да ги запознае със спецификата на нейния поетически свят и със своеобразното й място в нашата литература, както и да задълбочи уменията им за анализ на лирически текст и за създаване на устен и писмен интерпретационен текст по поставен проблем, свързан с нейното творчество. Осъществявайки тези цели, учителят доразвива социокултурните и литературните компетентности на учениците си, възможностите им да общуват с художествената творба и да създават текстове - изисквания, заложен от ДОО в Учебната програма по български език и литература като ядра на учебното съдържание.

Овлабяването на предвиденото учебно съдържание в рамките на Учебната програма и осъществяването на поставените цели изисква изграждането на система от уроци, обхващащи тематични кръгове и проблеми, чрез които би могло да се разгледа по-всеобхватно и задълбочено творчеството на поетесата. В същото време учителят трябва да потърси методи и средства, чрез които учениците емоционално да съпреживеят естетическата сила на представяната им лирика. Непосредственият изразителен прочит в клас или рецитацията на разглежданите творби е въздействаща форма за изграждане на отношение към поезията, дори за идентифициране с преживяванията на лирическата

героиня. Интерес би могъл да предизвика встъпителният урок, чрез който вниманието се насочва към биографията и личността на Багряна, като се открие приносът на нейното творчество в българската литература.

Чрез обзорния урок, посветен на естетическите търсения на 20-те години на 20. век (Стандарт: 5, Ядро 1), и последвалите го уроци, в които се разглеждат представителни автори и произведения от този период, учениците трябва да усетят сложната полифоничност на времето, побрало като едновременно съжителстващи и отблъскващи се постсимволизма, експресионизма, диаволизма и други модернистични тенденции наред със социалната поезия (Стандарт: 4, Ядро: 2). Това е време на художествени експерименти и провокации, на търсене на нови средства и форми като израз на нравствената, обществената и духовната криза, обхванала човека, време на преосмисляне на ценностите, време, в което творецът се чувства длъжен да намери нови хоризонти за своя народ. В този съзидателен период за българската литература започва активният диалог на родното с европейските културни традиции, като водещ става принципът, че „изкуството е длъжно да бъде национално и все пак общочовешко“, изказан аксиоматично от Константин Гълабов като израз на идейните позиции на литературния кръг „Стрелец“.

Елисавета Багряна взривява етично-естетическите установености в българската поезия. Стиховете ѝ са изповед на нравствено-житейската драма на интелегентната жена, която се противопоставя категорично на утвърдените порядки и в индивидуален бунт, с ренесансова сила се стреми да осъществи любовта си. Лириката на Багряна е сложен синтез от автобиографично начало с широко обобщение. Със смелостта на решението си да отхвърли спокойствието на брака и щастието на майчинството, колкото и добре да съзнава греховността на стореното, тя изявява една нова, нетрадиционна душевност, която определя гордото разкриване на човешкото сърце, своеобразното отстояване на себе си. Запознаването на учениците с биографичните факти, които са в основата на поетическия образ, става с помощта на книгата „Младостта на Багряна“ от Блага Димитрова и Йордан Василев (Димитрова, Василев 1975). Прочитът на стихотворенията от „Вечната и святата“ води до откритието, че Багряна, за разлика от своите съвременници през 20-те години на 20. век, не отразява социалната драма на епохата, нито представя определени модернистични школи, а е свързана с „основни моменти в психиката, в световъзприемането на съвременния човек и с големия антисимволистичен и антитрадиционен художествен и естетически прелом на епохата“ (Ликова 1979:210-267).

Навлизането в поетическия свят на Багряна би могло да се осъществи чрез изразителна рецитация на избрани от самите ученици творби и кратка мотивация на направения избор, след което да се пристъпи към анализ на художествения текст.

Учебните часове, посветени на творчеството на Багряна, приобщават учениците към богатия емоционален и интелектуален свят на една ярка поетеса, чиято свободолюбива и жизнена женска натура проправя пътека към висините на общочовешкото и вечното, утвърждавайки универсалните ценности на разкрепостения човешки дух.